

УДК 930.2“18/191”:[521.91:625.711.812“653”(477:292.452)]

MEDIEVAL ROUTES IN UKRAINIAN CARPATHIANS (status and perspectives of research)

Roman MYSKA

*Lviv Institute of Banking UB NBU
9, Shevchenko Ave., Lviv, 79005, Ukraine
e-mail: myskar@ukr.net*

Historiographical analysis of existence and development of roadways in medieval period in the Ukrainian Carpathians is carried out at the article. Changes at approaches and techniques of solving of this issue during the period from ending of XIX century till beginning of XXI century are shown. Priority directions for further research are determined.

At the ending of XIX – beginning of XX century historians solved this problem at the base of the Slavic and Hungarian medieval written sources. I. Sharanevych, for example, distinguished seven routes through the Carpathian Mountains, which joined Galician land (at the broadest sense) with Hungary. M. Grushevs'kyi clarified localization of some places, which were mentioned at the written sources and used during reconstruction of the routes.

In the middle of XX century scientific works, written by Polish scholars T. Lewicki and F. Kupfer where published. They contain a detailed analysis of description of the Carpathians at the Arabian and Jewish written sources, and analysis of findings of Arabian coins. It allowed them to refine the information about some areas and to distinguish new segments of the routes.

A new approach for solving of the issue of localization of the routes in the Ukrainian Carpathians was offered by M. Rozhko, who carried out archaeological research of defensive structures in this region during many years. A lot of information about existing hill-forts was collected and their cartography was made. On this base, the scholar concluded that powerful defense system with a number of levels, existed in the mountains. Its tasks were protection of the border and also protection of communications. The researcher shows the possibility of detailed localization of routes, known from written sources, by imposing them on the map of hill-forts of the region.

Historiographical review, presented above, shows a possibility of existence of system of routes in Ukrainian Carpathians during middle Ages. However, the current state of research does not allow us to clear localization. In resolving of this question, the most promising method, probably, was proposed by M. Rozhko. Detailed mapping of synchronous archaeological sites and comparing them with routes, known from written sources, will allow us to determine their geographical and chronological position more precisely. It should be noted that during mapping of sites their chronological division must be as detailed as possible. The scientists noticed repeatedly that the same route in different periods can have a completely

different value. It can be related to different aspects: the system of settlement, economic, political relations, etc.

Basing on the written above, we can specify directions for further research: 1) a detailed inventory of known sites, making of their classification according to degree of confidence; 2) conducting of systematic archaeological survey of the region to update information about known sites and search for new objects; 3) using of experimental methods for reconstruct and verifying of the results.

Key words: routes, Carpathians, hillfort, treasures.

Routes are an important factor in the development of public relations. Their branching and stability provided dynamics of commercial, cultural and political ties. Only thanks to the existence of an extensive net of local paths, the possible departure from the production and development of natural crafts was possible. The formation of the state also could not happen without a road network that enabled to combine the region into a single unity.

The Carpathian Mountains, in particular the Beskids, have never been a significant barrier for the movement of people. The establishing of the contacts through the mountains took place at least during the Mesolithic [Мацкевий, Панахид, 2010, с. 162–163; Ситник, 2010]. During the next periods of human development, these relationships were growing and developing. The evidenced of this are the findings of imported items on different sides of the Carpathians, originating from different eras [Furmanek, 2010; Włodarczak, 2010, Krushelnytska, 1999; Kobal, 2006]. The Middle Ages are no exception too. Through Carpathian passes the eastern Slavs were settling the basin of the Upper Tysa [Пеняк, 1980, с. 8–11; Котигорошко, 2005, с. 348; 2008, с. 316–317] and Madiar tribes moved through it toward a “new homeland” [Прохненко, 2005, с. 373].

According to the computation of M. Rozhko, in Kyiv and Galicia-Volyn chronicles is stated that during 150 years more than 120 times someone was going to “Uhry” or returning from there [Рождко, 1999, с. 458]. However, the annalistic evidences cannot always figure out which route traveler used. The historians have repeatedly tried to identify the possible paths through the Carpathian Mountains, which existed in the Middle Ages. V. Sharanevych was the one who applied to this problem. In his book, in the first chapter “Ancient Ruthenian-Hungarian routes through the Carpathian Mountains and Ruthenian-Polish routes through the Sian and the Vistula” (“Старинныи пути руско-угорскіи через Карпаты и руско-польскіи черезъ Сянь и Вислу”), the researcher conducted a thorough analysis of written sources, which were available to him (chronicle, certificates, privileges etc.) and cover the period from the X to the XIV centuries. He carefully considered all information about traveling through Carpathians, added their place names and folklore sources. In particular, describing the escape of Prince Sviatoslav Volodymyrovych to

Transcarpathia, researcher mentioned the folk legend about his death and pointed to the existence of hitherto tract “pole Sviatoslav” near Skole [Шараневич, 1869, с. 20].

In the next chapter “Pointer to the area before and behind Carpathians” (“Указатель до картины краевъ предъ и за Карпатами зъ взгляду на старину народную комуникацію”) the researcher reconstructed the above mentioned routes, which are near 17, including seven through the Carpathians, three from Galician and Volyn cities to Poland and seven internal roads. Taking into consideration the actuality of this publication at present and its inaccessibility for a wide range of scholars, it is appropriate to list in this article next description: “1) путь vzdolzh Соли, проводячий зъ-надъ Ваги и Оравы (Arva) черезъ землю Сейбужскую въ направленію отъ полудня къ полноси – къ Кракову, а въ направленію отъ запада на востокъ въ Рієніну и околици Saçza старого и нового надъ Дунайцемъ и Попрадомъ (fig. 1). 2) Путь проводячий простою ленією зъ околици надъ Вислою, коло Завихвоста и Люблина къ Пешту. Той путь переходилъ черезъ Tylicz (Теличъ), Лелуховъ (здається монастир Лелесовъ) надъ Попрадомъ¹, або такожъ черезъ Бардівъ, Пряшевъ, черезъ комитатъ Абу-унваръ; где головный городъ Кошици, черезъ рѣку Саіо къ городу Waizen, а оттакъ къ Пешту. 3) Путь проводячий черезъ Карпаты vzdolzh Сяна, черезъ Сянокъ – а то берегами той рѣки, такожъ королевскимъ путемъ названный, або отъ Перемышля vzdolzh Вигора оминаючи колѣно Сяна межи Дыновомъ а Перемышлемъ. Той путь низше Ярославя переступалъ Вислу, Сянь – И оттакъ провадилъ къ Люблину або и къ Белзу, къ Червеню, къ Володимірю, Холму, а въ горахъ Карпаскихъ провадилъ до той точки Карпаты, где зъ противной стороны тѣхъ горъ выилываетъ рѣчка Черока и Унгъ, – ажъ до источниковъ самого Сяна и его первого доплыва зъ лѣвой стороны, Солинки. 4) путь выразно воспоминаутый провадилъ горѣ Днѣстромъ ажъ до источниковъ той рѣки, оттакъ переходилъ къ пути надсянскому мѣстности Узокъ, лежащей майже на самомъ хребтѣ Карпаты впростъ источникамъ Днѣстра и Сяна. 5) путь проводячий черезъ Синоводско, а именно по-при старинный монастырь Пресв. Богородицы, vzdolzh рѣкъ Стрыя и Опора, которая то рѣка, у Синоводска въ Стрый вливается. Якъ Стрый выплываетъ въ поблизости Днѣстра, такъ и его теченіе съ Днѣстромъ майже паралельно ажъ понизше Синеводска тримается. Протое доплыви Днѣстра зъ правой стороны близко лежать теченію Стрыя, такъ що отъ головного пути проводячого vzdolzh Стрыя, черезъ возвышеніе дѣлячое воды и доплывы Днѣстра отъ Стрыя, путемъ къ Тысмяницѣ, Быстрицѣ, Колодницѣ, а даже и Луквѣ переходити – а оттакъ коротшою дорогою къ берегамъ самого Днѣстра

¹ Later, at article “Die Hypatios-Chronik als Quellerbeitrag zur osterreichischen Geschichte” (1872), corrected – Leles (Лелес), with the monastery premonstratensians near Tysa [Грушевський, 1992, с. 611].

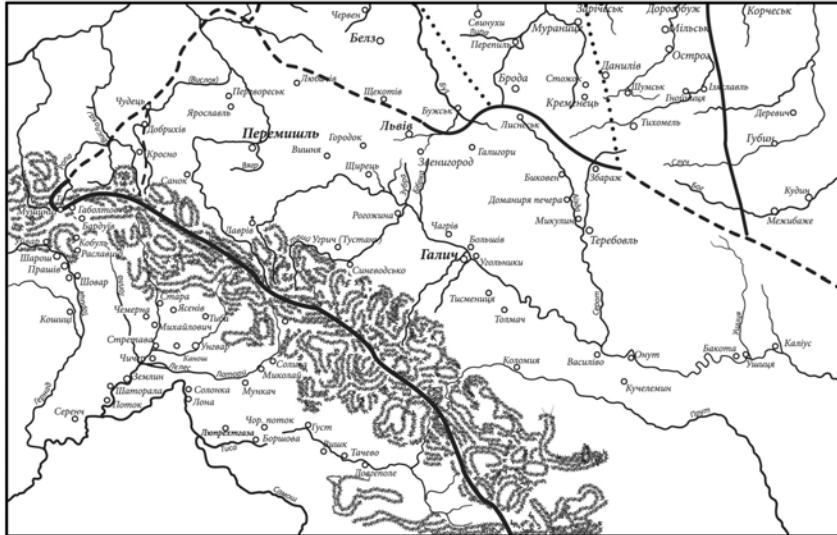

Fig. 1. Map “Western Ukraine in XI-XIII centuries”, by M. Grushevskiy (fragment).

сближаться было выгодно. Також запевно прийняти можна, що путь оть головного пути Сяна вздолжь Стрвьяжа лучила головный путь надсянській съ тѣмъ, который зъ горъ вздовжь Днѣстра ишоль. Источниками Стрвья и его головнѣйшого доплыва Опира переходилося до хребта Карпаты, зъ котрого полудневой стороны выплывала рѣка Ляторча и куда путь на Мункачь въ Угры провадить. 6) путь воспоминается тамъ, где коло Василева зъ лѣвого берега Днѣстра на правый перевозилося къ Прутови – а оттакъ Прутом або вздолжь рѣки Пѣстинки, головнѣйшого доплыва Прута, къ источникамъ Прута и по-при Чорну гору на полудневу сторону Карпаты къ верховьямъ Тиссы, котрымъ въ неплоднѣй въ збожь гористый околицы комитата Мармарошского ступалося. 7) путь провадилъ Серетомъ и его доплывами черезъ Борсукию (Борсуковъ дѣль) къ Роднѣ, мѣстечку старинному, замешкалому уже зъ – давнѣ-давня Нѣмцями, коло которого королевскіи копальни серебра находилися. Той путь провадилъ надъ Визо – або переходячи еще въ нынѣшней Буковинѣ къ Сочавѣ, Молдавіи и Быстрицѣ, къ источникамъ тѣхъ рѣкъ и ихъ доплывовъ сближающихся, переступаль Карпаты, сходячи въ долину рѣкъ Трансильванской выжины т. е. Семигорода” [Шараневич, 1869, с. 72–73]. Unfortunately, the researcher did not divide the routes according to their meaning, because among them there are segments of transcontinental routes that united countries of Asia and Central and Western Europe [Зоценко, 2000, с. 428; Даркевич, 2005, с. 75] and also “crossings” of local importance.

M. Grushevskiy repeatedly addressed to the themes of medieval routes, but mostly indirectly. In second volume “History of Ukraine-Rus”, defining the border between Galicia and Hungary, the researcher said: “Так по руським боці згадують ся недалеко Сянока “ворота Угорські” – прохід і засіки, очевидно, в теперішнім Дуклянським проході, а по угорським боці виступають верхівя Топлі”; “Над Стриєм, коло стрийського проходу згадуєть ся Синеводсько, як руське місце, а по угорським боці села: св. Миколай (теп. Чинадієво) і Солива (Свалява) на верхній Латориці, по обох боках засіки (indaginis), і Верецька, недалеко верхнього Стрия. Тутешній прохід зветь ся “Руськими воротами” в угорських джерелах XIII в.” [Грушевський, 1992, с. 459–460]. In describing Galician cities M. Grushevskiy said: “Сянок мав важну стратегічну позицію на угорських шляхах; здаєть ся, з них найбільш уживаний шлях був той, що вів верхівями Вислока і Вислоки на верхівя Топлі, на Телич і Бардуїв; другий ішов мабуть верхнім Дністром і Сяном” [Грушевський, 1992, с. 463]. The historian mentioned about the existence of two routes while describing Galych and the surrounding area: “В околиці Галича занотуємо ще монастир в Синевідську, згаданий 1240 р. Він лежав на найближшій дорозі з Галича до Угорщини, що йшла по-над Стриєм. Друга дорога ішла на Василів через теперішню Буковину; тут згадують ся прохід “Борсуків діл”, може на верхнім Черемошу (де бачимо тепер “Руський діл”, а по другім боці проходу – Боршу), і “баня Родна”, очевидно – теперішній прохід Родна, з долини верхньої Бистриці в долину Самоша” [Грушевський, 1992, с. 470]. Thus, M. Grushevskiy identified three main routes that united Galicia and Hungary. First led from Peremyshl through Sianok and the Upper of Vysloka and Vyslok to Dukelskyi pass (Hungarian Gate), then through the upper Upper of Toply to Telych and Bardyiv. Separately a branch that lay on the Upper of Sianok through upper Sian, obviously, till Uzhotskyi pass can be allocated. The shortest route from Transcarpathia to Galych went along the river Stryi through Synevysko to Veretskyi pass (Rus gate), then the upper reaches Latorytsia despite Svaliava and Chynadievo to Mukachevo. The third route went from Galych was to Vasyliv through modern Bukovina to “Borsykyv dil” pass, then – to the area “Bania Rodna” in modern Romania.

Comparing the achievements of two above-mentioned researchers on the issue of reconstruction of medieval routes in the Ukrainian Carpathians, we can see a number of differences. They differ not only in the number of selected routes, but also in their location. These differences relate primarily to the lack of written sources which reveal this issue. Thus, the next generation of Ukrainian historians, who examined the issues of the routes of Galician principality in the context of other problems such as geographical or historical, commercial and economic, didn't go beyond the common list of routes without their proper localization [Котляр, 1998, с. 251; Головка, 2006, с. 317]. For example, I. Krypiakovich, while analyzing the economic development of Galicia-Volyn principality, named next routes through the

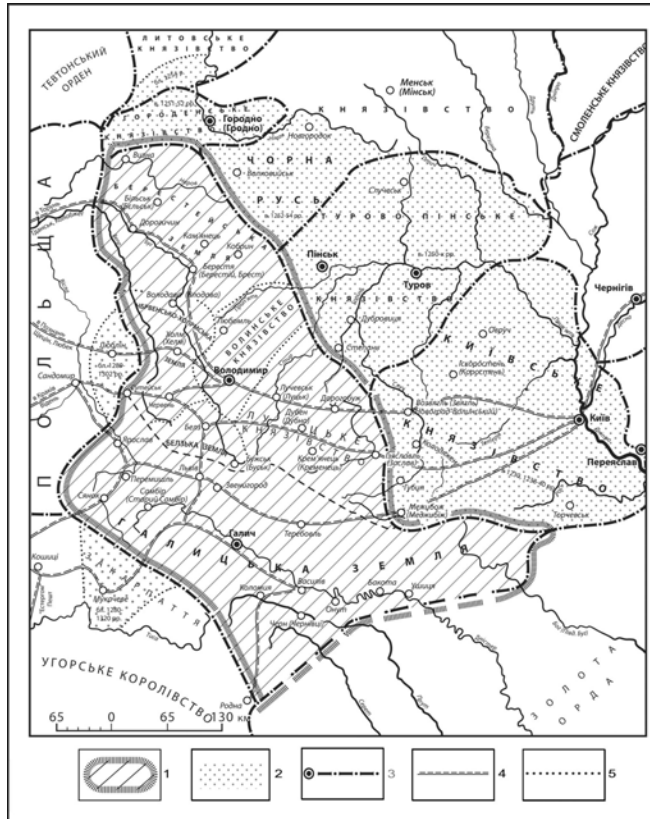

Fig. 2. Halych-Volynian state in XIII century, by I. Krypiakevych: 1 – territory of Halych-Volynian state in XIII century; 2 – temporary territories of Halych-Volynian state (with marks of years); 3 – capital city and the borders of the state; 4 – the main commercial routes; 5 – boundary of lands and the autonomous principalities.

Carpathians: “From Zvenygorod was the route to Gorodok, Peremyshl, Sianok through the pass Vorota on Transcarpathia and Hungary. Through of the Carpathians were still other ways: for Barduiv (Bardyiv), Synevydsko, Borsukiv Dil” [Крип’якевич, 1984, с. 46]. They can be judged more detailed from the map “Galicia-Volyn Principality in the XIII century”, which was published in the work (fig. 2).

Polish numismatist and orientalist T. Levytskyi paid great attention to the study of the description of the Carpathians in the Arab and Jewish sources [Lewicki, 1959; 1962; Kupfer, Lewicki, 1956]. In particular, the researcher pointed out that two branches of the overland route went through the Carpathian in the Middle Ages and united Western Europe with the Caspian states. The first branch passes through

Prague, Krakiv and Kyiv, second – in Northern Hungary, Slovakia, the Carpathians and Kyiv [Lewicki, 1959, s. 192]. As the evidence of these conclusions, the researcher, besides the citation of the written sources, pointed to the discovery of treasures and rare kufic dirham, which dates back to the IX–XI centuries and are associated with the Arabic trading. The cited list of discoveries in 1970 was supplemented by W. Kropotkin and it remains actual till today. The total publications of the mentioned researchers included the data on five treasures in the Carpathian region (Krylos-Galych, Cherniiv and Nyzhniv of Tlumach district, Grabovets of Nadvirna district – all belongs to Ivano-Frankivsk region; Peremyshl) and two on the territory of Ukrainian Transcarpathia (Mukachevo; suburb of Hust) (fig. 3).

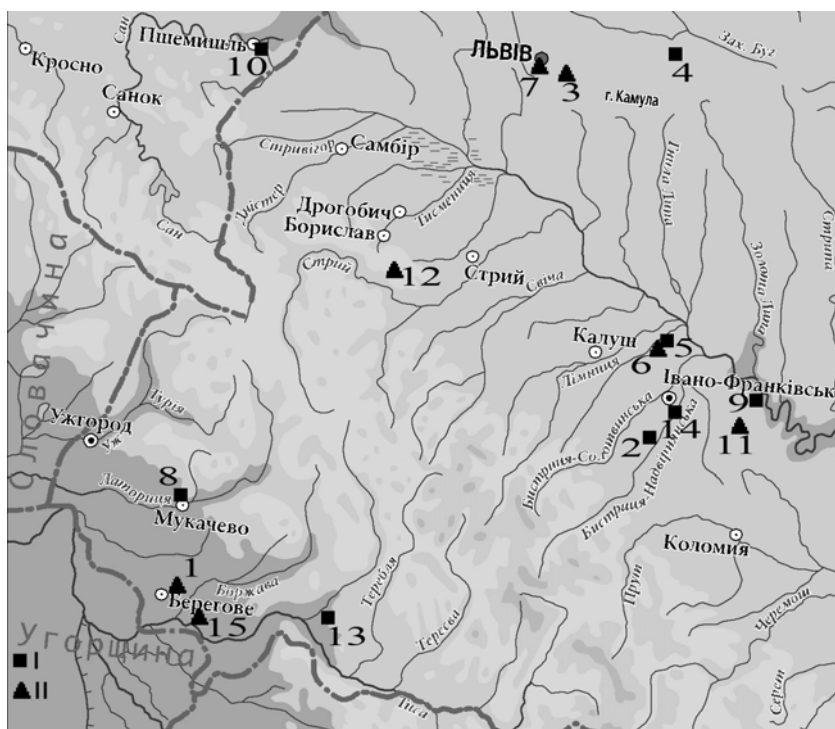

Fig. 3. Findings of silver Arabian dirhames. I – hoards; II – separate coins.

1 – Beregovo (Bucha); 2 – Grabovets; 3 – Dzvenyhorod; 4 – Yosypivka; 5 – Krylos (ancient Galych); 6 – Krylos (ancient Galych); 7 – Lviv; 8 – Mukachevo; 9 – Nyzhniv, 10 – Peremyshl; 11 – Tlumach; 12 – Urych (Tustan), 13 – Hust; 14 – Cherniiv; 15 – Choma.

Solitary findings of silver coins were discovered: Krylos (3 coins), suburbs of Tlumach (1 coin), Lviv (3 coins) Zvenygorod (1 coin), Urych (Tustan) (few coins?), Bucha (Berehovo district, Transcarpathian region) (1 coin). In the Horlitse (Poland) a copper Arabic coin called Fels was revealed [Lewicki, 1959, s. 193; Кротопкин, 1969–1970]. In the last quarter of the XX–XXI centuries, the treasure from the

Yosypivka (Busk district, Lviv region) (Upper of the Western Bug) was found in Western Ukraine and published. Over a hundred coins were collected here after tillage of the field; according to the preliminary definitions, the oldest coin is dated Hijri year 90 = 708/709 AD, the youngest – Hijri year 196 = 811/812AD [Гудима, 2007]. One dirham was found in the third burial Choma necropolis [Choma, Berehovo district, Transcarpathian region]. It was chased at the period of Mansouri Ibn Nousy in 961–976 [Прохненко, 2010, с. 165]. I. Prohnenko denies affirmation of participation of dirham in monetary circulation of Carpathian range and connected its appearance in the region distribution because of the penetration of some nomadic tribes into the region (Pechenegs) [Прохненко, 2010]. This hypothesis is acceptable, but only in the case when it concerns the rare findings of coins, especially when they are used as monist (drilled holes for hanging). But when we talk about findings of treasures such as in Mukachevo or Hust [Lewicki, 1959, s. 193], they should definitely associate with Eastern trade.

Therefore, T. Levitskyi and F. Kupfer identified the following trade routes in the Carpathian region: 1) Peremyshl – Sianok – upper Wislok and Wisloka – Tylych – upper Toplia – Badyiv; 2) Sianok – Dukelskyi pass (Hungarian gate) – Ondava valley – Bodrog valley; 3) Sianok – Lupkiv Pass – Laborets valley (researchers isolated apartly the path that led to Poland along the northern foothills of the Carpathians: Sianok – Zhmigrud – Biecz – Stary Sonch); 4) Galych – Kalush – Bolekhiv – Synevydsko – Opir valley – Veretsk pass (Rus gate) – Latorytsia valley – Svaliava – Chynadiovo – Mukachevo; 5) Synevydsko – Stryi valley – Turka – Uzhotsky pass – Uzh valley; 6) Galych – Kolomyia – Sniatin – Chernivtsi – Seret – Suchava – Bania – Moldavytsya – Bystrytsia (in Semyhorod) – Shatmar-Nemety – Hust – Berehovo. According to the researchers, the latter path near Mukachevo connected with other routes and lead towards Mishkolc and the Danube [Kupfer, Lewicki, 1956, s. 75–82].

The new approach in solving the question of localization of the routes in the Ukrainian Carpathians was suggested by M. Rozhko who conducted perennial archaeological researches of the defensive structures of the region [Рожко, 1996; 1999]. Gathering information about existing significant settlements and mapping them, the researcher concluded that in the mountains there was a powerful multi-defense system, whose task, along with the protection of the border, was also protection of communications. The geographic characteristics of the region (river's valleys which were convenient for movement and accessible mountain passes) contributed to the development of the transport links. M. Rozhko noted the possibility of the detailed localization of routes, known from written sources, by laying them on the map of settlements. The explorer filed eight routes on the map that went from Transcarpathia to Carpathians, five of them went through the present territory of Ukraine (fig. 4).

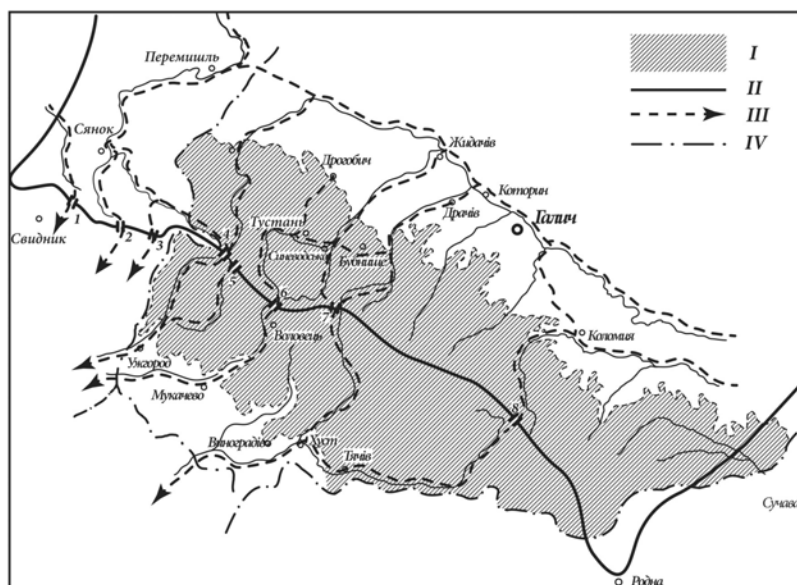

Fig. 4. Schematic map of the territory of Ukrainian Carpathians with ways and passes (by M. Rozhko). I – the Carpathians; II – borders of state; III – the directions of ways; IV – modern border. Passes: 1 – Dukel'skyi Pass; 2 – Lupkivs'kyi Pass; 3 – Solins'kyi Pass; 4 – Uzhots'kyi Pass; 5 – Rus'kyi Put'; 6 – Vorits'kyi Pass; 7 – Vyshkivs'kyi (Toruns'kyi) Pass; 8 – Jablunys'kyi Pass.

The researcher paid particular attention to inspection of routes that ran along the Upper of the Dniester to Uzhorod pass: Saryi Sambir – Tershiv – Spas – Strilky – Yasenytsia Zamkova – Rozluch – Uzhotskyi pass. From one to three defense facilities existed in each of the named settlements, which created a reliable system of control over the routes which passed it. There were also branches: Strilky – Topilnytsia – Turie – Drohobych; Tershiv – Lavriv – Voloshynove – Hroziava – ? (further section of the routes is not traced because it led through the present territory of Poland) – pass?; Rozluch – upper Stryi – Ruskyi Put pass [Рождко, 1990]. However, there are some remarks according to the reconstructions of M. Rozhko. Despite the considerable amount of the archaeological field researches of the author, the monuments with varying degrees of learning and trustworthiness were introduced. So, along with quite well researched monuments (Spas, Lavriv), the object, which are known only by place-data, are used (Storozhnia and Tower in Spas). The lack of reliable chronology of such monuments makes it impossible to use them in such reconstructions, because they could belong to different period.

The above mentioned historiographical review shows the existence of the system of routes in the Ukrainian Carpathians in the medieval ages. However, the present state of research does not allow to draw their clear localization. In solving of

this issue, the most promising method seems to be the one which was proposed by M. Rozhko. The detailed mapping of synchronous archaeological sites of the region and their comparison with the ways, which are known from written sources, will allow to make accurate survey to the locality and determine their chronology. It should be noted that while mapping of the sites, one should followed as detailed chronological division as possible. After all, as the researchers remarked, the same route in different periods could play a completely different meaning, which was associated with the changes in the settlement system, economic and political relations, etc. [Halaga, 1965, s. 9–10].

One should also pay attention to the development of experimental archeology. The experimental researches are conducted with the application of the water and land routes in the last decades [Моця, 2010]. They allow to test, in practice, the theoretical development of researchers, clarify controversial issues, and identify possible route movements.

Based on the above-mentioned information, we can specify directions for further researches: 1) detailed inventory of the famous sites, their classification according to the degree of reliability; 2) systematic archaeological researches in the region in order to clarify information on famous sites and the search for new objects; 3) involvement of the new experimental methods for the reconstruction and verification of the results. These trends are not a novelty, because work on each of them has been going during a long time. For example, the cataloging of the sites has been conducting during the whole XX century [Ратич, 1957; Пеняк, 1980; Археологічні пам'ятки..., 1982; Janusz, 1918; Liwoch, 2003]. However, the information, which they contain, is outdated in today's time. In addition, the classification was not carried attractions. Only R. Liwoch held such division, highlighting three groups of the sites: I – questionable; II – probable; III – reliable [Liwoch, 2003, s. 220–221]. However, even in this study, in the map of settlements and in the catalog, this division is missing.

The researches of the sites are made by a lot of scientists from the various scientific institutions in Ukraine, but they rarely have the systematic nature and need the development of a coherent program that would coordinated and directed them in one direction.

In summary, it should be noted:

- the question of Carpathian medieval routes attracts historians for nearly half of a century. During this time, a detailed analysis of the available written sources was made; place names and archaeological data were involved;
- the current state of research affirms the existence of the medieval system of routes that passed through the Carpathian passes and connecting Carpathian to Transcarpathia;

- the routes that have strategic international importance (segments transcontinental way from Asia to Western Europe) and local (population served for communication surrounding areas) are pointed out;

- for the protection of the ways with the development of statehood, a system of defenses that provide a safe movement of travelers and prevented a surprise attack of the enemy was formed;

- at the present stage of research it is impossible to carry out a detailed location of the routes and determine their chronological affiliation. In order to solve this question, it is needed to develop and implement an appropriate program of archaeological study of the region. It would coordinate the efforts of research institutions of the Carpathian region, and would allow to solve a number of issues related to the settlement and development of the ethnic population of the Carpathians.

REFERENCES.

1. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині ранньослов'янського і давньоруського періодів. – К., 1982. – 268 с.
2. Гудима Ю. Про нову групу монет з Йосипівського скарбу // Вісник Інституту археології ЛНУ імені І. Франка. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 164–175.
3. Головка О. Б. Корона Данила Галицького. Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи. – К., 2006. – 575 с.
4. Грушевський М. С. Історія України-Руси. в 11 т., 12 кн. – К., 1992. – Т. 2. XI–XIII вік. – 633 с.
5. Даркевич В. П. Аргонавты средневековья. – М., 2005. – 256 с.
6. Зоценко В. Н. Торгівля // Давня історія України : в 3 т. – К., 2000. – Т. 3. – С. 425–443.
7. Кобаль Й. Бронзові казани у верхів'ї Дністра // МДАПВ.– 2006. – Вип. 10. – С. 92–99.
8. Котигорошко В. Населення Верхнього Потисся в VI–IX ст. // АДЛУ. – 2005. – Вип. 8. – С. 346–371.
9. Котигорошко В. Верхнє Потисся в давнину. 1 000 000 років тому – X сторіччя н.е. – Ужгород, 2008. – 411 с.
10. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. – К., 1998. – 336 с.
11. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984. – 174 с.
12. Кропоткін В. В. Находки куфических монет в Прикарпатье (СССР) // ААС. – 1969–1970. – Т. 11. – Fasc. 2. – С. 227–230.
13. Крушельницька Л. І. Етнокультурний розвиток населення східнокарпатського регіону в добу середньої і пізньої бронзи // Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат. – Львів, 1999. – Т. 1. Археологія та антропологія. – С. 124–144.

- 56 ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2013. Випуск 17
14. *Мацкевий Л., Панахид Г.* Транскарпатські культурно-історичні контакти у добу мезоліту на заході України // *Transkarpackie kontakty kulturowe w epoce kamienia, brązu i wczesnej epoce żelaza.* – Krosno, 2010. – S. 139–175.
 15. *Моця О. П.* Шляхи часів Київської Русі: темпи руху “на путехъ” // *Археологія.* – 2010. – № 2. – С. 30–41.
 16. *Пемяк С. І.* Ранньослов’янське і давньоруське населення Закарпаття VI–XII ст. – К., 1980. – 180 с.
 17. *Прохненко І. А.* Давні угри у Верхньому Потиссі // *АДЛІУ.* – 2005. – Вип. 8. – С. 372–387.
 18. *Прохненко І. А.* Арабские дирхемы в контексте племенной атрибуции кочевнических древностей Карпатского ареала X в. н. э. // *Карпатика. Старожитності Карпатського ареалу.* – Ужгород, 2010. – Вип. 39. – С. 163–171.
 19. *Ратич О. О.* Древньоруські археологічні пам’ятки на території західних областей України. – К., 1957. – 84 с.
 20. *Рожко М. Ф.* Карпатські шляхи та їх оборона // *Український історичний журнал.* – 1990. – № 10. – С. 86–97.
 21. *Рожко М. Ф.* Тустань – давньоруська наскельна фортеця. – К., 1996. – 240 с.
 22. *Рожко М. Ф.* Міста, дерев’яне будівництво, наскельні та оборонні споруди Карпат IX–XIV ст. // *Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат.* – Львів, 1999. – Т. 1. Археологія та антропологія. – С. 361–460.
 23. *Ситник О.* Середній палеоліт Прикарпаття і Закарпаття: порівняльний аналіз // *Transkarpackie kontakty kulturowe w epoce kamienia, brązu i wczesnej epoce żelaza.* – Krosno, 2010. – S. 61–96.
 24. *Шараневич И.* Изслѣдование на поли Отечественной географіи и исторіи. – Львовъ, 1869. – 94 с.
 25. *Furmanek M.* Wczesnorolnicze społeczności dorzecza górnej i środkowej Odry i ich związki kulturowe z obszarami zakarpackimi (ok. 5500/5300 – 4600/4500 BC) // *Transkarpackie kontakty kulturowe w epoce kamienia, brązu i wczesnej epoce żelaza.* – Krosno, 2010. – S. 177–203.
 26. *Halaga O.* Porta Polonie w kwestii szlaków Karpatskich we wczesnym średniowieczu // *ААС.* – 1965. – Т. 7. – Fasc. 1–2. – S. 5–33.
 27. *Janusz B.* Zabytki przedhistoryczne Galicyi wschodniej. – Lwów, 1918. – 310 s.
 28. *Kupfer F., Lewicki T.* Źródła hebrajskie do dziejów słowian i niektórych innych ludów środkowej s wschodniej Ewropy. – Wrocław-Warszawa, 1956. – 321 s.
 29. *Lewicki T.* Karpaty w opisach geografów arabskich i perskich IX–XI w. // *ААС.* – 1959. – Т. 1. – Fasc. 2. – S. 191–201.
 30. *Lewicki T.* Małopolska w świetle wczesnośredniowiecznych źródeł arabskich // *ААС.* – 1962. – Т. 4. – Fasc. 1–2. – S. 299–309.

31. Liwoch R. Stan badań nad grodziskami wczesnośredniowiecznymi i z początków późnego średniowiecza na zachodniej Ukrainie (obwody: iwano-frankowski, lwowski i tarnopolski) // MSROA. – 2003. – Т. 24. – S. 213–297.
32. Włodarczak P. Uwagi o kontaktach transkarpackich w perspektywie genezy kultury ceramiki sznurowej // Transkarpackie kontakty kulturowe w epoce kamienia, brązu i wczesnej epoce żelaza. – Krosno, 2010. – S. 205–223.

Article: received to editorial board 25.10.2013
accepted for publication 10.11.2013

СЕРЕДНЬОВІЧНІ ШЛЯХИ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ (стан та перспективи дослідження)

Роман МИСЬКА

Львівський інститут банківської справи УБС НБУ

пр. Шевченка, 9, Львів, 79005, Україна

e-mail: myskar@ukr.net

Здійснено аналіз проблеми існування та розвитку шляхів доби середньовіччя в українських Карпатах. Показано як змінювалися підходи та методи вирішення означеного питання з кінця XIX ст. до початку XXI ст. Визначено пріоритетні напрямки подальших досліджень.

Дослідники кінця XIX – початку XX ст. розв'язували цю проблему на підставі слов'янських та угорських середньовічних писемних джерел. Зокрема, І. Шараневич виділив 7 шляхів через Карпати, що з'єднували Галицьку землю (в широкому розумінні) та Угорщину. М. Грушевський дещо уточнив локалізацію окремих пунктів, згаданих у джерелах, які використовували при реконструкції шляхів.

У середині XX ст. польські дослідники Т. Левицький і Ф. Купфер провели детальний аналіз опису Карпат в арабських та єврейських джерелах, а також аналіз знахідок арабських монет. Це дало змогу їм деталізувати інформацію про окремі ділянки та виділити нові відтинки шляхів.

Новий підхід у вирішенні питання локалізації шляхів в Українських Карпатах запропонував М. Рожко, який проводив багаторічні археологічні дослідження оборонних споруд регіону. Зібравши значну інформацію про наявні городища та здійснивши їх картографування, дослідник дійшов висновку, що в горах існувала потужна багаторядна система оборони, завданням якої, поряд із захистом кордону, була також охорона шляхів сполучення. Дослідник відзначив можливість детальної реконструкції шляхів, відомих із писемних джерел, за допомогою накладання їх на карту городищ регіону.

Наведений історіографічний огляд засвідчує наявність у середньовіччі розгалуженої системи шляхів в Українських Карпатах. Проте сучасний стан дослідження не дає змоги провести їх чітку локалізацію. У вирішенні цього питання найперспективнішою видається методика, яку запропонував М. Рожко. Детальне

картографування синхронних археологічних пам'яток регіону та співставлення їх із відомими з писемних джерел шляхами дасть можливість здійснити чітку прив'язку до місцевості та визначити хронологію їх функціонування. Зазначимо, що при картографуванні пам'яток необхідно дотримуватися якомога детальнішого хронологічного поділу, адже один і той самий шлях в різні періоди міг відігравати зовсім різне значення. Це було пов'язано з різними аспектами – змінами системи заселення, економічних чи політичних відносин тощо.

Головними напрямками подальших досліджень є: 1) детальна інвентаризація відомих пам'яток, здійснення їх класифікації за ступенем достовірності; 2) систематичні археологічні дослідження регіону з метою уточнення інформації про відомі пам'ятки та пошук нових об'єктів; 3) активне залучення експериментальних методів для реконструкції та перевірки отриманих результатів.

Ключові слова: шляхи, Карпати, городище, скарб.

СРЕДНЕВЕКОВЫЕ ПУТИ В УКРАИНСКИХ КАРПАТАХ (состояние и перспективы исследования)

Роман МЫСЬКА

Львовский институт банковского дела УБД НБУ

пр. Шевченко, 9, Львов, 79005, Украина

e-mail: myskar@ukr.net

Проведен историографический анализ существования и развития путей в средневековье в Украинских Карпатах. Показано, как менялись подходы и методы решения указанного вопроса с конца XIX в. до начала XXI в. Определены приоритетные направления дальнейших исследований.

Историки конца XIX – начала XX в. решали эту проблему на основании славянских и венгерских средневековых письменных источников. В частности И. Шараневич выделил 7 путей через Карпаты, соединявших Галицкую землю (в широком смысле) и Венгрию. М. Грушевский несколько уточнил локализацию отдельных пунктов, которые упоминались в источниках и использовались при реконструкции путей.

В середине XX в. польские исследователи Т. Левицкий и Ф. Купфер провели детальный анализ описания Карпат в арабских и еврейских источниках, а также анализ находок арабских монет. Это позволило им детализировать информацию об отдельных участках и выделить новые отрезки путей.

Новый подход в решении вопроса локализации путей в Украинских Карпатах предложил М. Рожко, который проводил многолетние археологические исследования оборонительных сооружений региона. Собрав значительную информацию о городищах и проведя их картографирование, исследователь пришел к выводу, что в горах существовала мощная многоярусная система обороны, задачей которой, наряду с защитой границы, была также охрана путей сообщения. Исследователь отметил

возможность детальной локализации путей, известных из письменных источников, путем наложения их на карту городищ региона.

Приведенный выше историографический обзор свидетельствует о наличии в средневековые системы путей в Украинских Карпатах. Однако современное состояние исследования не позволяет провести их четкую локализацию. В решении этого вопроса перспективной представляется методика, предложенная М. Рожко. Детальное картографирование синхронных археологических памятников региона и сопоставление их с известными из письменных источников путями позволит осуществить четкую привязку к местности и определить хронологию их существования. Следует отметить, что при картографировании памятников нужно соблюдать точность хронологического деления, ведь один и тот же путь в разные периоды мог играть совершенно разное значение. Это было связано с изменениями системы заселения, экономических и политических отношений и тому подобное.

Исходя из вышеизложенного, конкретизируем направления дальнейших исследований: 1) детальная инвентаризация городищ, их классификация по степени достоверности; 2) систематические археологические исследования региона с целью уточнения информации о известных памятниках и поиск новых объектов; 3) привлечение экспериментальных методов для реконструкции и проверки полученных результатов.

Ключевые слова: пути, Карпаты, городище, клад.